

Jakabházi Béla Botond

A császári adó

Bibliamagyarázat

Mk 12, 13–17: *„A farizeusok és a Heródes-pártiak közül oda- küldtek hozzá néhány embert, hogy a szavaiba belekössenek. Ezek odamentek hozzá és megkérdezték: »Mester, tudjuk, hogy igazat mondasz, és nem veszed tekintetbe az emberek személyét, hanem az igazsághoz híven tanítod az Isten útját. Szabad adót fizetni a császárnak, vagy nem? Fizessünk, vagy ne fizessünk?» De ő tisztában volt képmutatásukkal, és így szólt: »Miért kísértetek engem? Hozzatok ide egy dénárt, hadd lássam!« Mikor odavitték, megkérdezte tőlük: »Kinek a képe ez, és kinek a felirata?» »A császáré« – felelték. Jézus folytatta: »Adjátok hát meg¹ a császárnak, ami a császáré, és Istennek, ami az Istené!« Azok igen elcsodálkoztak rajta.»*

Az evangéliumi írókról tudjuk, hogy a Jézussal kapcsolatos történeteket és a tanításokat egy tágabb szöveggörnyezetben helyezik el, tulajdonképpen az evangéliumi narratíva az ő szerkesztői erőfeszítéseik eredménye. Céljuk az, hogy a Jézussal kapcsolatos hagyományanyag ellentmondásait kibékítsék, és a hűsvéti hit szempontjából egy hitet erősítő, az ókori szokás szerint a kiváló személyeket megillető csodás életrajzot írjanak. Ilyen szempontból a történelmi hitelesség és a tényszerű beszámoló nem tartozik elsőrendű célkitűzéseik közé. Így még nagyobb tiszteletet érdemel az, hogy mindezek ellenére az evangéliumok közlik Jézus azon tanításait is, amelyek némileg ellentmondanak a korai keresztény gyülekezetek és feltehetően az evangéliumi írók értékrendjének és világszemléletének is (látható pl. az evangélisták azon erőfeszítése, hogy Jézust valamelyest kiragadják a zsidó vallásos-kulturális környezetéből, hogy a radikális tanítások és példázatok élét tompítsák, vagy a legközelebbi tanítványok értetlenkedéseinek bemutatásával a Pállal szembeszegülő, jeruzsálemi egyház tekintélyét ássák alá).

¹ Az eredeti görög szöveg helyes fordításában: „Adjátok vissza...”

Az adópénz körüli vita a szinoptikus evangéliumokban gyakorlatilag változatlan formában megtalálható történet, mely egy rendkívül fontos epizódot örökít meg Jézus tanító munkásságából². A jézusi felhívás, mely az adófizetésre és az istenséget megillető rész megadására vonatkozik, egy kisebb kiegészítéssel az extrakanonikus Tamás evangéliumában is megtalálható³. Feltehetően Márk (akitől Máté és Lukács is átveszi Jézus tanítását az adófizetéssel kapcsolatosan) szerkesztői munkájának köszönhető az általunk vizsgált bibliai rész bevezetése, ugyanis az expozícióban egészen nyilvánvalóvá válik a Jézussal szemben álló politikai és vallásos elitnek egy olyan erős, tendenciózusan negatív bemutatása, amely által Márk – és nyomában majd Máté és Lukács – ismét elmarasztalhatja a zsidó előljárókat. Az evangélista célja felvillantani azt, hogy a jeruzsálemi politikai és vallási nézeteik miatt összeférhetetlen ellenfelek egyesítik erőiket Jézus kelepcebe csalásáért. Annak a motívuma, hogy az ellenfelek közös frontot alkotnak azért, hogy megtámadhassák a Mestert, az evangéliumi narratíva szempontjából fontos, viszont történelmi hitele megkérdőjelezhető. Amit biztosan állíthatunk, az az, hogy valóban volt Jézus tanítói, gyógyítói munkássága során egy olyan epizód, amikor megkérdezték tőle, hogy kell-e a császári fejadót fizetni, és Jézus erre egy rendkívüli, fortélyos és mélyen spirituális választ adott. Márk a történet drámaiságát egy sor kellékkal próbálja fokozni. Fontos itt megjegyezni, hogy a történetben nincs szó arról, hogy más szemtanúk is jelen lettek volna Jézus és ellenfelei közötti beszélgetésen, ezért felmerül a kérdés, hogy Márk írója, vagy bármelyik tanítvány honnan szerez tudomást erről a történetről, arról, hogy egyáltalán megtörtént, és ha igen, akkor így történt-e, ahogyan azt Márk közvetíti. Arra kell gondolnunk, hogy Jézus mellett ott voltak követői és a kíváncsiskodók tömege, akik tanúi lehettek ennek a jelenetnek, melyben Jézus szinte észrevétel nélkül közli egyik legmélyebb és legradikálisabb tanítását arról, hogy mi az emberi élet célja és mi a szentséget megtapasztaló megvilágosodott személy értékrendje.

A történetben a következő mozzanatokat különíthetjük el:

- az ellenfelek megnevezése (farizeusok és Heródes-pártiak)
- Jézus ellenfeleinek célja (belekössenek Jézus szavaiba)
- a manipulatív szándékú elismerő bók (mely arra vonatkozik, hogy Jézus igazságos, nem személyválogató és hiteles tanító: „...*híven tanítod az Isten útját*”)

² Vö. Mt 22,15–22 és Lk 20,20–26.

³ Tamás evangéliumában a 100. logion, a szinoptikusoktól eltérően, szinte kontextus nélkül tolmácsolja Jézus mondását, ezen kívül kiegészíti azt egy rövid felhívással: „És ami az enyém, adjátok nekem.”

- a mesterhez intézett kérdés (melynek van egy elvi és egy gyakorlati vetülete)
- Jézus felismeri, hogy az adózásra vonatkozó kérdéssel csapdát állítottak neki
- Jézus határozott felszólítása: kér egy dénárt, és a kérdezők felé intéz egy kérdést az érmén levő arcképet illetően
- maga a tanítás
- a kérdezők reakciója Jézus tanítására („...igen elcsodálkoztak...”)

Az evangélium a farizeusokat rossz színben tünteti fel, bár tanításaik sokban megegyeztek Jézus tanításával. A mester egyes farizeusok képmutatását és hiteltelenségét bírálja élesen, mint akik elméletileg tudják, hogy mi Isten akarata, de az életük és lelkiségük nagyon is önző, hiú és önámító életjátszmáról tanúskodik. Mindenesetre a vallási és politikai kérdésekben a farizeusok amolyan mérsékelt álláspontokat képviseltek, és ami a császárnak fizetendő fejadót illeti, mint szükséges rosszat, gyakorlatilag elfogadták, jogosságát azonban elutasították. Ebben a történetben ezek a farizeusok vélhetően a római birodalom kegyeiért bármire képes Heródes-pártiakkal szövetkeznek Jézus ellenében. A Heródes-pártiak nem jelentősek az evangélium szempontjából, az adózás kérdésével kapcsolatban azonban Márk fontosnak látja ezt a csoportot is bevonni, mivel ez a Heródest és körét jelző politikai elit egyértelműen támogatta a császári adó fizetését (a római hatalom minél teljesebb kiszolgálása volt számukra hatalmuk gyakorlásának biztosítója). Az első századi Palesztinában azonban a vallásukhoz ragaszkodó zsidók nagy többségének ellenérzése voltak a császári adó fizetésével kapcsolatban, és voltak olyan fegyveres ellenállást szervező csoportok (zelóták és szikáriusok), melyek semmi szín alatt nem fogadták el az császári fejadó fizetésének kényszerét. Az elutasításnak nem gazdasági, hanem vallási és politikai okai voltak, mert nem az általános értelemben vett adó miatt zúgolódtak a zsidók, hanem a császári fejadó miatt, ami egyrészt a legyőzöttségnek és a római birodalomnak való alárendeltségnek, másrészt a zsidó szempontból pogány és isteni címet viselő császár uralmának volt a jelképe. Mindkettő mélységesen sértette a zsidók nemzeti és vallási öntudatát. Ilyen körülmények között érthető, hogy a Jézusnak feltett kérdés miért bír rendkívüli fontossággal, és miért kerül Jézus olyan csapdába, amelyből nincs menekvés. Bármit is mondana, rosszul válaszolna: ha elutasítja az adófizetést, akkor eleget tesz a messiási várakozásoknak, és hithű hazafiként ünnepelhetnék őt a zelóták, még a farizeusok is elismernék, hogy jól válaszolt. Viszont ezzel lázadóvá válna, és a római hatóságok azonnal letartóztatnák, mert akik az adó megtagadását szorgalmazták, azok a birodalom és a császár ellen lázadtak (amiért a törvényeiket következetesen betartó és ítéleteiket kíméletlenül végrehajtó rómaiak halálra ítélnék). Ha viszont Jézus az adó-

fizetés kérdésére igennel válaszolna, akkor hazaárulóként és zsidó vallási identitását megtagadó bálványimádóként hamarosan tanítványok és követők nélkül találná magát, ami a feltétel nélküli isteni szeretet evangéliumának hirdetését lehetetlenné tette volna. Ebből a helyzetből Jézusnak mégis sikerül kikerülnie, és a rá jellemző módon nem csupán a feltett kérdésre ad választ, hanem egy olyan radikális tanítást is közöl, amely nem csupán az akkori hallgatóságát döbbsentette meg, hanem minket is, kétezer év távlatából.

Márk és a többi evangélium nem a Jézus korabeli zsidó, hanem legalább egy nemzedékkel későbbi keresztény szempontból mutatja be a történetet. A keresztények nem lázadtak a császári hatalom ellen, hanem próbáltak beilleszkedni, és világi kötelezettségeiknek eleget tenni. De amikor Jézus elmondja az adópénzzel kapcsolatos tanítást, akkor egy pattanásig feszült légkörben teszi, mint hithű zsidó, aki zsidó ellenségeihez és zsidó követőihez szól. A konvencionális értelmezés és megszokott magyarázatok valamiféle kompromisszumot látnak Jézus mondatában, mintha a mester ki szeretné békíteni kora zsidó társadalmának két ellentétes és egymást kölcsönösen kizáró álláspontját az adófizetés kérdésében (ami a korai keresztényekre jellemző, és nem Jézusra). Tulajdonképpen a látszólagos kompromisszum mélyén egy olyan radikális tanítás áll, amely a szó legnemesebb értelmében forradalmi. Jézus hű marad erőszakmentességet hirdető tanításához, miközben alapjaiban ingatja meg az emberi méltóságot, szabadságot és a valódi (azaz nem hamis) Istenhez, a mindennapi szentséghez ragaszkodó embert lealacsonyító társadalmi kényszerek rendszerét – ebben az esetben a birodalmi Róma és császára tekintélyét.

Jézusnak a pénzérme mutatása jó alkalmat kínál arra, hogy a valódi, szellemi-lelki értékekről beszéljen, az Isten országa megélésnek feltételeiről. Vissza kell adni a pénzt a császárnak, akinek képe az ezüstdénáron van, mivel az őt illeti meg. Ugyanígy Istennek is vissza kell adni azt, ami az övé. Bár Jézus kifejezetten nem világosít fel azzal kapcsolatosan, hogy mi az, amit Istennek meg kellene adni, vagy visszaadni, a párhuzam értelmében azonban egyértelmű, hogy mindazt, amin Isten képe vagy képmása van. A Teremtés könyvében az istenség saját képmására teremti az embert: „Isten megteremtette az embert, saját képmására, az Isten képmására teremtette őt, férfinak és nőnek teremtette őket.”⁴ Jézus arra hív, hogy a teljes embert szánjuk a szentségnek, adjuk vissza életünket Istennek, egészen és feltételek nélkül, mint akik az eke szarvára tették kezüket, és már nem tekintenek vissza. Így nagyon is érthető, hogy miért csodálkozott Jézus hallgatósága ezeken a szavakon. A Mester nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a császári adó

⁴ 1Móz 1,27

nevetséges csekélység ahhoz képest, hogy a szentség mindenünket követeli, félmértékek és kompromisszumok nélkül. Az ember valódi identitását és életcélját az Isten országának nevezett lelkiállapotban ismerheti fel. Jézus ezzel is példát mutat, ezáltal válhat Krisztussá a keresztény hagyományban, az istenség felkent-jévé, aki tudatában van kilétének, a magában hordozott szentség méltóságának. Ezzel a lelkülettel tanít és gyógyít Jézus, és az életében felismert, megtapasztalt és megélt Isten állandó és feltétel nélküli szeretetének tudatában tölti be sorsát.

Jézus a római, zsidókat elnyomó birodalom ellen nem lázad fegyverrel. Mégis kizárt, hogy a rómaiak ne értették volna, hogy a galileai tanító jó érzékkel és következetesen aláassa tekintélyüket. Ugyanis az adópénzzel kapcsolatos tanításában is az első mondattal helyesli az adó fizetését, érvelését nem lehet cáfolni: meg kell adni a császárnak azt, ami jár neki. Ami viszont ezután következik, az érvényteleníti és felülírja mindazt, ami a császárnak való engedelmisséget illeti. A császártól eltérően Istennek a teljes emberre van szüksége, és az istenségnek mint legfőbb hatalomnak való engedelmisség összeegyeztethetetlen a császár kiszolgálásával. Nemcsak Jézus követőinek, hanem azoknak a rómaiaknak, vagy inkább rómaiakat kiszolgáló zsidóknak, akik hallották, hogy mit mond Jézus az adópénzzel kapcsolatosan, nyilvánvaló volt: Jézus az adófizetésre – a római császárnak való behódolás szimbólumára való rábólintással, fortélyos módon éppen a császár uralmát relativizálja, hiszen aki teljesen és egészen az Atyának szenteli életét, azon senki, még a császár sem uralkodhat. A rómaiakról sok kevésbé hízelgő dolgot fel tudnánk sorolni, de a naivitás és a sorok közötti olvasásra való alkalmatlanság távol állt tőlük. Jól értették, hogy a názáreti tanító mennyire értékeli birodalmukat és császárukat, és hogy ezen a ponton még nem vádolhatják felségsértéssel vagy/és lázadással. És ezen valószínű még ők is „... igen elcsodálóztak...”